

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

nr. I
 Emnenr. **Ard og Plog.** Fylke: **Hordaland**
 Tilleggsspørsmålnr. Herad: **Etne**
 Emne: Bygdelag: **Etne**
 Oppskr. av: **Öystein Grönstad** Gard:
72 år.
 (adresse): **Etne** G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Fra 1880 etter egen erindring. Tidligere etter fars ^{og}gaver.

SVAR

Nr. I, 2 og 3.

För de Amerikanske plogtypene kom i bruk fra omkring århundreskiftet var den almindelige benevnelse på det en plöiet med "Ar". Ar uttales med lang a lyd. Ard, Ar, av den typen som nemnt i spørrelisten kjenner en ikke til her i bygden, når undtaes det en kan se på museer. Denne ard har neppe vært brukt her.

Det er plogen som her kalles Ar. Ard til bruk til nedmulling av såkorn bruktes absolut ikke her. Til det blev brukt grev, og senere harv. Ikke rive ble brukt til dette.

Heller ikke bruktes nogen ardlignenden gjenstand ved potetsetningen. Det blev gjort med spade-også trespade. Hyppeplog er et redskap som først i senere tid er kommet lit i bruk.

4 Ard i annen mening end plog kjennes ikke her og heller ikke innretniger til den.

5. Skjæker av type fig. 4 var ikke brukt til de gamle ploger.

6. Ar, Aren, en ar. Der var navn på de forskjellige dele. En nemner: Arås (plogås) styre (håndtakene med tilbåhør) Arfjöl (veltefjæl) Vångse (skjæret) Restedl (kniven) og Ardrette (skoklerne)

7. Noget serlig namn på det vi nu kaller skjær har jeg ikke hørt, men den forreste spiss av skjæret var det som her vångse og vångsen var selve jernbeslaget fremme på skjæret.

Det fortelles om en mann som hadde en stein liggende i åkeren sin og når han plöiet så trf det at plogen (aren) stoppet for steinen og vångsen gik av. Efter mange års ergrelser over tapte vångser fik han en dag naboen sin med til å velte op steinen, og ved å rote i jorden der steinen haddelagt fant han 7 vångser.

Der var nok ikke mere end en ar (plog) på hver gård og således neppe forskjellige størrelser av dem.

8. 9. Og 10. På aren (plogen) var alltid veltefjöl. ordet ar eller ard er ikke brukt om nogenslags harvtyper. Dybdex kunne ikke reguleres som vist på fig. 3 C

II og 12. Her har ikke vært snakket om typer som fig. 5 - 7.

Aren (plogen) blev laget av bygdesmeder. Ploger tilført fra andre steder var det neppe tale om för

Omkring 1880 årene.

13. Fra omkring 1880 åren kom her i bruk jernploger af fabrikmessig fremstilling. disse innførte ploger bruktes da ved siden av hjemmelagede, de innførte fabrikkploger var ofte tunge og ikke serlig tilfredstillende. Her var den tiden i bygden en smed - Jens Gjerde - som laget nokså brukbare jernploger av den gamle typen. D.v.s. Veltefjæl, skjær og kniv var av jern, det ovrigt var av tre.

Omkring 1900 kom her ploger i handelen av Amerikansk type - Oliver og Sout Bent. Her var det Berle & Co, Bergen som skaffet disse. Omtrent samtidig kom ploger som var laget av Kvernelands Fabriker.

I 1905 var her i bygden holt en stor plogprøve, hvor de nye typer blev grundig prøvet.

Efter den tid er ploger av amerikansk type av de forskjellig fabrikmerker blit enerådende.

Med hensyn til selve plogtypen, serlig veltefjælens fason, så er det noget bemerkelses verdig at de gamle plogfjæler på en plog med trefjæl hadde samme type som de Amerikanske plogtyper. Mens de senere veltefjæler på ploger arbeidet av jern av bygdesmeder og av fabrikker alle hadde en motsat sving i veltefjælen.

Om priden på de hjemmelagede ploger er her ingen erindring. Men en fik meget gjort for en daler i gamle dager.

14. Den gamle typen av ploger her var nærmest lik fig I4 for åsen, knivev, skjæret og veltefjælens vedkommende, men styret var nærmest lik fig. II.

Noget serlig navn på aren (plogen) har jeg ikke hørt om her.

Veltefjælen var innsvinget, noget i likhet med de amerikanske typer. Derimot var veltefjælen på ploger hvor den var helt av jern dreiet helt motsat, således, at der hvor fjælen nu har hulning innover, var det en böining utover på fjælen.

Det eldste var nok at alt sammen var av tre, men med lit jernbeslag på skjære (vångsen) og på nederste del av kniven og senere også på sålen.

Plogsålen het her Foten - Arfoten.

15. Plogkaren måtte ha med "ei spoa" Arspoa som bruktes til å renske veltefjælen med for mold.

Arspoa var et stykke hart tre helst av eik omkring 30 cm. lang. Överste halvdel var avrundet som skaft men nederste halvdel var spadeliknende, et par tommer bred og siisset og tynnedes ut til spissen.

Det ordinære var at den blev båret efter et band ~~omkring~~ omkring halsen på plogkaren men den kunde også henges på plogstyrene.

16. Når plogen kjørtes tom (den ene vei) blev den lagt på den motsatte side av veltefjælen.

17. Helst var det en kloss på aråsen som plogen kjørtes på når den var tom og den måtte anbringes således at det övrige av plogen mest mulig kom op fra åkeren.

På denne kloss har jeg hørt navnet "Ploghædl".

18. Höireplog var og er det almindelige, men der kunde av og til forekomme venstreploger, men de var meget skjeldne.

19. Dybden kunne være 4 til 5 tommer., der var ikke nogen anordning til regulering av dybden. Plogen burde være så bra avbalansert, at det var nogenlunde rimelig for plogkaren å holde plogen i Pasende dybde. Dette kunde være meget vanskelig for uövede plogkarer, og en kunde ofte se pa at sådanne holt plogstyre med den ene hånd

og stod med foten på plogåsen for å holde ploget passende nede i jorden under gangen. De övede plogkarer var rene kunstnere i å holde ploget passende nede, så plogfuren blev passende dyp.

Ingen slæpesko eller hjul eller andre stilleinnetninger.

20. Der var altid Ristel på ploget.
21. Jeg har verken set eller hørt omtalt nogen plogtype som nævnt i dette punkt eller som vist i fig. 10.
22. Der var ingen ekstraslæde til transport av ploget på lit længere strekninger, enten kjørtes ploget på motsat side av veltefjælen eller når det var noget længere kjøring så lagdes ploget med plogdrette op på en almindelig veasle. (En sle med meier).
23. Falkenstensploger eller Jarlsbergploger har jeg ikke hørt om. Derimot synes jeg å huske navnet Frognerkilen plog. Det var en jernplog.

I bygden her benemntes alle ploger som veltet jorden til den ene side for Ar. Det var : Ar, Aren, Arås, Arstyre, Arlekje (til at binde ploget til Ardrettet med) Arfjöl, Ordet Ar må vel være intetkjönn, ein ar, aren, fleire arar.

Plognavnet kom inn senere, helst efterat ploger blev innført fra andre steder, og ordet plog var almindelig betegnelse i reklamehefter m.v. Plog er et typisk skriftmålsord og ikke stedsord for ar. Plog uttales her akkurat som det skrives., aldrig plau eller liknende.

1515

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING